

สรุปบทเรียน แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบในหลักการ ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดย กรมพัฒนาที่ดิน จัดทำโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2547 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำไว้ในพื้นที่ บรรเทาปัญหาภัยแล้ง การขาดแคลนน้ำ และเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร ซึ่งจะพิจารณาศักยภาพของพื้นที่ในการกักเก็บน้ำ คุณภาพของน้ำ รวมทั้งความพร้อมของเกษตรกรในการกำหนดพื้นที่ขุดสระน้ำในไร่นาขนาด 1,260 ลบ.ม. โดยเกษตรกรมีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่าย 2,500 บาท/บ่อ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทำการเกษตรนอกเขตชลประทานโดยการขุดสระน้ำในไร่นา
2. เพื่อบรรเทาผลกระทบจากฝนทิ้งช่วง หรือภัยแล้ง ให้เกษตรกรสามารถทำการผลิตทางการเกษตรได้โดยใช้น้ำจากสระน้ำในไร่นา

เป้าหมาย : ก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นาขนาด 1,260 ลบ.ม. จำนวน 35,380 บ่อ ครอบคลุมเงิน 731.1277 ล้านบาท

ตัวชี้วัด

เชิงปริมาณ : แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานได้รับการก่อสร้างจำนวน 35,380 บ่อ

เชิงคุณภาพ : พื้นที่ทางการเกษตรได้รับประโยชน์จากการก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานจำนวน 70,760 ไร่

โครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน มีความสอดคล้อง/เชื่อมโยง โครงการกับยุทธศาสตร์ และนโยบายที่สำคัญ กล่าวคือ

แผนระดับที่ 1 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561- 2580) มีความสอดคล้อง/เชื่อมโยง ตามแผนด้านน้ำ **ด้านที่ 2** การสร้างความสามารถในการแข่งขัน

ด้านที่ 5 การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

แผนระดับที่ 2 แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ การเกษตร

เป้าหมาย ผลผลิตทางการผลิตของภาคเกษตรเพิ่มขึ้น

ตัวชี้วัด อัตราผลผลิตทางการผลิตของภาคเกษตร (เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 1.0)

เป็นแผนแม่บทย่อยภายใต้แผนแม่บทการเกษตร การพัฒนาระบบนิเวศการเกษตร ประกอบด้วยแผนย่อย แผน คือ เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น เกษตรปลอดภัย เกษตรชีวภาพ เกษตรแปรรูป เกษตรอัจฉริยะ และการพัฒนาระบบนิเวศการเกษตร

ด้านการพัฒนาระบบนิเวศการเกษตร มีเป้าหมาย คือ ประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรต่อหน่วยมีการปรับตัวขึ้น ตามตัวชี้วัด มูลค่าผลผลิตสินค้าเกษตรต่อหน่วย(เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 15)

ด้านการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ มีเป้าหมายเพิ่มผลิตภาพของน้ำทั้งระบบในการใช้น้ำอย่างประหยัด รู้คุณค่า และสร้างมูลค่าเพิ่มจากการใช้น้ำให้ทัดเทียมกับระดับสากล ตามตัวชี้วัด ผลิตภาพการใช้น้ำ (30 ดอลลาร์สหรัฐ/ลูกบาศก์เมตร)

แผนปฏิบัติการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ระยะ 5 ปี(พ.ศ.2566-2570)

ประเด็นการพัฒนาที่ 4 บริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

มีแนวทางการพัฒนา การเพิ่มผลิตภาพของน้ำทั้งระบบในการใช้น้ำอย่างประหยัด รู้คุณค่า และสร้างมูลค่าเพิ่มจากการใช้น้ำให้ทัดเทียมกับระดับสากล

แผนปฏิบัติการของกรมพัฒนาที่ดิน ระยะ 5 ปี(พ.ศ.2566-2570)

ประเด็นการพัฒนาที่ 1 เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดินให้เหมาะสมด้วยระบบบริหารจัดการเชิงรุก

เป้าหมาย 1) พื้นที่เกษตรกรรมได้รับการบริหารจัดการด้วยเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดินให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

2) พื้นที่เพาะปลูกพืชที่ไม่เหมาะสมลดลง

ตัวชี้วัด 1) จำนวนพื้นที่เกษตรกรรมได้รับการบริหารจัดการด้วยเทคโนโลยี ด้านการพัฒนาที่ดินให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

2) ร้อยละของพื้นที่เพาะปลูกพืชที่ไม่เหมาะสมลดลง (ร้อยละ 10 ภายในปี 2570)

แผนปฏิบัติการด้านการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ.2566-2570)

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างคุณภาพของการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรดินตามศักยภาพ ยุทธศาสตร์การเพิ่มศักยภาพการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดินที่นำไปสู่ความยั่งยืนระดับจังหวัด

เป้าหมาย 1) การใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐและเอกชนมีความสมดุลและสอดคล้องกับบริบทด้านเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐาน

2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดินของรัฐและเอกชนมีความคุ้มค่าและเหมาะสมกับศักยภาพของที่ดิน

ตัวชี้วัด 1) สัดส่วนของดินที่ได้รับการฟื้นฟูหรือพัฒนาคุณภาพเพื่อนำมาใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10

2) พื้นที่เกษตรกรรมที่มีการบริหารจัดการตามแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืนไม่น้อยกว่า 10 ล้านไร่

แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580)

ด้านที่ 2 การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต

เป้าหมาย จัดหาน้ำเพื่อภาคการเกษตรและภาคและภาคอุตสาหกรรมได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

แนวทาง พัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งน้ำ ระบบกระจายน้ำ เชื่อมโยง วางระบบเครือข่ายน้ำทั้งในและนอกเขตชลประทาน

แผนระดับที่ 3 และแผนอื่น ๆ

แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกักขังสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ.2562-2565)

ด้านชุมชน ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

เสาที่ 1 หน้าที่ของรัฐในการคุ้มครอง (Protect)

ประเด็น : การมีส่วนร่วมของประชาชน

แผนอื่นๆ

โครงการความโปร่งใสในการก่อสร้างภาครัฐ (Infrastructure Transparency Initiative:CoST)

โดยโครงการก่อสร้างที่มีงบประมาณสูงสุดของหน่วยงานราชการระดับกรม ต้องมีการรายงานต่อกรมบัญชีกลางในฐานะฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการความร่วมมือป้องกันการทุจริต

การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย

1. พื้นที่ซึ่งจะดำเนินการก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นาขนาด 1,260 ลูกบาศก์เมตร ต้องเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและมีเอกสารสิทธิที่ดินที่หน่วยงานรัฐเป็นผู้ออกให้ ได้แก่ โฉนดที่ดิน หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3 น.ส.3 ก. น.ส.3 ข.) แบบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.1) หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ (น.ค.3 กสน.5) หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. 4-01 ส.ป.ก. 4-14 ส.ป.ก. 4-18) ใบจอง (น.ส.2 น.ส.2 ก.) พื้นที่ คทช. และพื้นที่โครงการพระราชดำริที่มีการจัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกร รวมทั้งเอกสารใบรับรองให้ใช้ประโยชน์ที่ดินที่ออกจากกรมป่าไม้และกรมอุทยาน

2. เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน ขาดแคลนระบบที่จะจัดส่งน้ำไปถึงได้ตลอดปี และประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเป็นประจำ หรือแล้งซ้ำซาก

3. พื้นที่ที่จะดำเนินการก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน ตามเงื่อนไขของโครงการต้องเป็นพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพในการเก็บกักน้ำ โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของดินที่มีผลต่อปริมาณน้ำที่จะกักเก็บได้ ตามระดับความเหมาะสมของดิน ได้แก่ ความซึมน้ำของดิน (Permeability) ปริมาณหินพื้น ที่ไหลอยู่บนดิน ความลาดชันของพื้นที่ไม่ควรเกิน 15% และเป็นดินที่มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว เลว และเลวมาก

หลีกเลี่ยงพื้นที่ที่เป็นดินทรายจัด พื้นที่เกลือขึ้นเป็นดินเค็ม พื้นที่ซึ่งมีก้อนหินขนาดใหญ่ ซึ่งหากก่อสร้างไปจะทำให้ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ให้นานคุณภาพน้ำไม่ดี

4. ในกรณีขุดสระน้ำความลึกไม่เกิน 3 เมตร ควรมีพื้นที่ดำเนินการจากปากสระน้ำข้างละ 2 เมตร เช่น ก่อสร้างสระน้ำขนาด กว้าง 25 เมตร ยาว 28 เมตร ควรมีพื้นที่ดำเนินการ ที่มีขนาดไม่น้อยกว่า กว้าง 29 เมตร ยาว 32 เมตร ส่วนในกรณีที่ขุดสระน้ำลึกเกิน 3 เมตร ต้องมีระยะเว้นไม่น้อยกว่าที่กำหนด ตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

รูปแบบการก่อสร้าง งานดินขุด คือ การขุดดินให้ได้ขนาดความกว้าง ความยาว ความลึก และลาดด้านข้าง ตามที่กำหนดในแบบ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่เก็บกักน้ำ โดยมีข้อกำหนด ดังนี้

1. ลาดด้านข้าง การขุดดินจะต้องมีความมั่นคงไม่เกิดการเลื่อนไถลของลาดตลิ่ง การขุดดินความลึกไม่เกิน 3 เมตร สามารถใช้ลาดด้านข้าง 1 : 1 , 1 : 1.5 และ 1 : 2 การกำหนดความลาดด้านข้างของดินขึ้นอยู่กับชนิดของดินที่จะขุด โดยมีข้อนแนะนำว่าดินเหนียวปนทรายควรมีลาดด้านข้าง 1 : 2

2. ความลึก การขุดดินหากลึกเกิน 3.00 ม. ต้องปฏิบัติตาม กฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

3. การขุดดินใกล้แนวเขตที่ดินของผู้อื่นจะต้องมีระยะของขอบสระน้ำห่างจากแนวเขตที่ดินผู้อื่นไม่น้อยกว่าสองเท่าของความลึกสระน้ำ และนำดินที่ขุดมาถมเป็นคันล้อมรอบสระน้ำหรือปรับพื้นที่ภายในแปลงให้เรียบร้อย

4. ในการขุดดิน ถ้าพบโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ซากดึกดำบรรพ์ หรือแร่ ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจหรือทางการศึกษาในด้านธรณีวิทยา ให้ผู้ขุดดิน ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

กรมพัฒนาที่ดินได้ออกแบบสระน้ำมาตรฐานความจุ 1,260 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งมีความกว้าง ความยาว ความลึก และลาดด้านข้างที่แตกต่างกัน สามารถคำนวณปริมาณดินขุด โดยการพิจารณาจากตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความกว้าง ความยาว และความลึกของสระน้ำเมื่อมีปริมาตรดินขุด 1,260 ลูกบาศก์เมตร ที่ความลาดด้านข้างต่างๆ กัน

การดูแลรักษาแหล่งน้ำในไร่นาและการจัดการดิน

1. การปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดินบริเวณขอบบ่อ
2. ดูแลรักษาคุณภาพน้ำโดยใช้ปัจจัยการผลิตของกรมพัฒนาที่ดิน
3. การจัดการดินบนคันดินรอบบ่อก่อนการเพาะปลูกพืช

นางศิวะพร จารัตน์ เศรษฐกรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มวางแผนการใช้ที่ดิน สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 3

กรมพัฒนาที่ดิน

ขอมอบประกาศนียบัตรฉบับนี้ไว้เพื่อแสดงว่า

นางศิวะพร จารัตน์

ได้ผ่านการฝึกอบรมการเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ ระบบ LDD e-Training

หลักสูตร "แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน"

รุ่นที่ 1/2567 : ตุลาคม 2566 - มีนาคม 2567

(นายปราโมทย์ ยาใจ)

อธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน